

BACHELOR OPDRACHT

PSYCHOLOGIE: RISICO, CONFLICT EN VEILIGHEID

Autochtonen zullen nooit de minderheid vormen:

Leidt de dreiging dat de in-
groep de minderheid
wordt tot meer openheid
bij het categoriseren van
een out-groep?

Friederike Terwyen

1e begeleider: Dr. Elze G. Ufkes

2e begeleider: Dr. Sven Zebel

23. 1. 2013

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	2
Inleiding	3
Sociale categorisatie.....	3
Dreiging leidt tot een geslotener houding tegenover een outgroep.....	6
Leidt heel specifieke dreiging tot een meer open houding tegenover outgroeps?	8
Het huidige onderzoek	9
Methode	11
Respondenten.....	11
Design	12
Specifieke dreigingsconditie	12
Realistische dreigingsconditie.....	12
Controle conditie.....	13
Procedure	13
Morphing filmpjes	14
Vragenlijst.....	15
Waargenomen sociale afstand.....	15
Waargenomen fysieke afstand	15
Symbolische dreiging.....	16
Realistische, economische dreiging	16
Multiculturalisme	16
Ingroup identificatie.....	17
Analyse en resultaten	20
Discussie en conclusie	26
Literatuur	33
Bijlage	36

Samenvatting

Deze studie is gericht op de invloed van dreiging op de categorisatieprocessen van een meerderheidsgroep, in dit geval Nederlanders tegenover een minderheidsgroep. Verschillende studies tonen aan dat intergroupsdreiging leidt tot een meer gesloten houding van een (in)groep tegenover een outgroep. De geschiedenis laat echter ook een aantal gevallen zien waarin blanke Amerikanen de minderheid dreigden te worden, maar dit werd vervolgens voorkomen door voormalig migrantengroepen zoals de Ieren of Zuid- Europeanen tot hun eigen groep te rekenen. Het lijkt erop dat in dit heel specifieke geval dat de meerderheid de minderheid dreigt te worden, de houding van mensen juist flexibeler en opener kan worden tegenover bepaalde minderheidsgroepen.

In dit onderzoek werden respondenten door het lezen van verschillende krantenartikelen gedreigd de meerderheidsstatus van hun ingroup te verliezen. Vervolgens werd gekeken welke effecten deze manipulatie heeft met betrekking tot de categorisatie van Poolse, Aziatische en Marokkaanse gezichten.

Bij twee van de drie culturele groepen kon geen onderbouwing worden gevonden voor het verwachte effect. Alleen bij de categorisatie van Aziatische gezichten laten de resultaten vermoeden dat mensen in het geval van een minderheidsdreiging inderdaad een opener houding krijgen tegenover bepaalde immigratiegroepen. Deze houding lijkt verder afhankelijk van de “waargenomen fysieke nabijheid” en de “waargenomen sociale nabijheid” van Aziaten. Respondenten die veel fysieke gelijkenissen zagen tussen autochtone Nederlanders en Aziaten bleken Aziaten in het geval van de minderheidsdreiging sneller als ingroep te categoriseren. “Waargenomen sociale nabijheid” leek in het geval van de minderheidsdreiging juist averechts te werken. Respondenten die meer sociale nabijheid zagen tussen Aziaten en autochtone Nederlanders leken in de minderheidsconditie juist een geslotener houding te krijgen.

Ondanks het feit dat dit de eerste studie is op dit terrein en enkele onvoorziene problemen optraden bij de opbouw van het experiment, zijn er toch aanwijzingen voor het veronderstelde effect dat mensen onder de invloed van een heel specifieke dreiging juist een opener houding krijgen in plaats van een geslotener houding. Deze uitkomst biedt perspectief voor verder onderzoek met betrekking tot het onderwerp.

Inleiding

In de afgelopen decennia is de immigratie van allochtone mensen in Nederland steeds meer toegenomen met als gevolg een groeiende etnische diversiteit en multiculturele samenleving (Lee & Bean, 2004). Mede veroorzaakt door deze veranderingen wordt de sociale wereld steeds complexer. Om de complexe structuur te vereenvoudigen plaatsen individuen anderen regelmatig, bewust of onbewust, in categorieën. Dit proces waarbij waarnemers de sociale wereld indelen in “wij” versus “zij” of *ingroup* versus *outgroup* wordt *sociale categorisatie* genoemd (Miller, Maner & Becker, 2010).

Deze studie richt zich op de invloed van dreiging op de categorisatieprocessen van een meerderheidsgroep, in dit geval Nederlanders. Meerdere studies hebben aangetoond dat intergroupsdreiging leidt tot een meer gesloten houding van een (in)groep tegenover een outgroep (bijv.: Stephan & Stephan, 1999; Stephan, Ybarra & Bachman, 1999; Scheibner & Morrison, 2009). De geschiedenis laat echter ook een aantal gevallen zien waarin blanke Amerikanen de minderheid dreigden te worden en vervolgens bepaalde immigratiegroepen tot hun eigen groep rekenden. Zo werd het concept van “whiteness” in de VS met de jaren gestrekt en de grenzen uitgerekt voor etnische groepen zoals de Ieren, Oost-en Zuid-Europeanen, Latino’s en Aziaten die vroeger allemaal als niet blank werden beschouwd (Lee & Bean, 2004). Wat tot nu toe niet onderzocht werd is of bepaalde dreigende situaties, zoals wanneer de meerderheid de minderheid dreigt te worden, kunnen leiden tot een meer open houding tegenover een outgroep en een opener concept van wat als “Nederlands” wordt beschouwd. In dit onderzoek wordt deze hypothese getoetst.

Sociale categorisatie

Over het algemeen stelt categorisering mensen in staat om informatie over anderen op een efficiëntere en snellere manier te verwerken en hun cognitieve resources te beperken (Blascovich, Wyer, Swart & Kibler, 1997). Mensen gebruiken bijvoorbeeld kennis over een bepaalde sociale categorie om informatie over leden van deze categorie af te leiden of identificeren en definiëren zich met betrekking tot hun groepslidmaatschappen (Blascovich, et al., 1997). De specifieke groepen waarbij zij horen hebben daarbij invloed op hun percepties en cognities. Zo worden bijvoorbeeld mentale concepten als sociale categorieën altijd geëvalueerd

met betrekking tot specifieke criteria of normen in een bepaalde groep (Waldzus, Mummendey, Wenzel & Weber, 2002).

De *zelfcategorisatie theorie (SCT)* verklaart het ontstaan van processen op groepsniveau qua werking van het zelfconcept. SCT maakt daarbij verschil tussen persoonlijke identiteit (“ik”) en sociale identiteiten (“wij”) van een persoon die ontstaan door vergelijkingsprocessen met anderen. Zelfbeschrijvingen worden vervolgens het model dus niet bepaald door specifieke eigenschappen van een persoon maar door het niveau van categorisatie en vergelijking (Turner, Oakes, Haslam & McGarty, 1994).

Volgens SCT is de persoonlijke identiteit voornamelijk gerelateerd aan intra- groep vergelijkingen. De inhoud van de persoonlijke identiteit hangt dus af van de in-groep waarbinnen onderscheidingen en differentiaties worden gemaakt (Wyer, 2010). Daarentegen wordt bij de sociale identiteit de eigen in-groep vergeleken met andere groepen. Leden van een groep beschrijven zich zelf in termen van wat kenmerkend is voor de ingroep met betrekking tot een relevant outgroep. Hun focus verschuift in dit geval van individuele kenmerken naar in-groep kenmerken. Dit proces wordt depersonalisatie genoemd (Wyer, 2010).

Om te voorspellen wanneer mensen zichzelf definiëren in termen van sociale of persoonlijke identiteit wordt naar algemene principes gekeken die het gebruik van zelf-categorieën kunnen verklaren. Turner, Oakes, Haslam en McGarty (1994) stellen dat de variatie tussen persoonlijke identiteit en sociale identiteit verklaard kan worden door een interactie tussen de bereidheid van een waarnemer om een bepaalde zelf-categorie te gebruiken (*perceiver readiness*) en *category-stimulus fit*. *Category-stimulus fit* kan daarbij verder onderverdeeld worden in *comparative fit* en *normative fit* (Turner et al., 1994).

De bereidheid van een persoon om een bepaalde categorie te gebruiken weerspiegelt zijn ervaringen in het verleden, zijn verwachtingen, motieven, waarden en behoeften. Een persoon die bijvoorbeeld vaak categoriseert op basis van nationaliteit is onder nieuwe omstandigheden meer geneigd een gelijkwaardige (zelf)categorie te formuleren (Turner et al., 1994).

Comparative fit wordt bepaald door het meta-contrast principe, dat veronderstelt dat mensen meer geneigd zijn om te geloven dat een verzameling van stimuli een eenheid vormen naarmate de verschillen tussen deze stimuli minder zijn dan de verschillen met andere aanwezige stimuli (Turner et al., 1994). Of een individu bij de in-groep of de out-groep gecategoriseerd

wordt is dus afhankelijk van de waargenomen overeenkomsten met ingroepleden en de waargenomen verschillen met outgroepleden (Turner et al., 1994).

Normative fit is de mate waarin waargenomen gedrag of eigenschappen van een individu of groep voldoen aan de verwachtingen van de waarnemer. De verschillen binnen de groep als mede tussen groepen moeten overeenkomen met zijn normatieve overtuigingen. Een verzameling van individuen kan dus op grond van gelijkenissen of verschillen als een eenheid worden gezien, echter wordt deze verzameling van individuen alleen als één groep gecategoriseerd wanneer zij zich ook gedragen naar de verwachtingen van de waarnemer van deze groep (Turner et al., 1994).

In-groep en out-groep categorisatie houdt dus onder ander in dat een bepaalde outgroup als afwijkend wordt gezien in vergelijking met de eigen ingroup. Evaluaties van outgroupverschillen kunnen daarbij variëren en verschillende gevolgen hebben voor intergroepsrelaties. Positieve evaluaties van verschillen kunnen leiden tot tolerantie, wederzijdse aantrekking, vrijgevigheid en samenwerking, terwijl negatieve evaluaties kunnen leiden tot intergroepsconflicten, discriminatie, en afgrenzing van de outgroup (Waldzus et al., 2002).

Maar welke factoren bepalen de evaluaties van intergroeprelaties? Volgens van Osch en Breugelmans (2011) spelen waargenomen intergroepverschillen zoals waargenomen sociale afstand en waargenomen fysieke afstand een belangrijke rol bij het uitbeelden van interculturele attitudes (houding ten opzichte van andere groepen) en acculturatie attitudes (houding met betrekking tot acculturatie) tussen de verschillende groepen in de samenleving (van Osch & Breugelmans, 2011). Zarate en Smith (1997) tonen in hun studie aan dat individuen anderen categoriseren volgens de mate waarin deze afwijken van een gegeven norm. Als een individu sterker afwijkt van deze norm is de waarschijnlijkheid van outgroep categorisatie groter (Blascovich et al., 1997). Er bestaat veel literatuur over vermeende gelijkenis en waargenomen verschillen als een fundamentele factor in interpersoonlijke perceptie. Verschillende studies hebben bijvoorbeeld laten zien dat wij anderen leuker en aardiger vinden wanneer deze meer op ons zelf lijken qua houding, gedrag, persoonlijkheid en fysieke uiterlijk (van Osch & Breugelmans, 2011). Deze effecten lijken ook op intergroep perceptie generaliseerbaar te zijn, mensen zijn meer bereid om sociale contacten op te bouwen met outgroup leden die meer lijken op henzelf (Roccas & Schwartz, 1993). Het blijkt dus dat mensen onderscheid maken tussen

groepen in termen van persoonlijke, fysieke of sociale afstand en dat dergelijke onderscheidingen invloed hebben op hun houding ten opzichte van deze groepen. Mensen maken daarbij vaak niet alleen onderscheid tussen ingroep en outgroep leden maar devalueren en stereotyperen met betrekking tot groepen die anders lijken dan hun eigen groep.

Dreiging leidt tot een geslotenere houding tegenover een outgroep

Ook waargenomen dreiging die uitgaat van een andere groep heeft invloed op de categorisatieprocessen van de in-groep tegenover een bepaalde out-groep. Veel psychologische processen functioneren om onszelf te beschermen tegen mogelijke gevaren van outgroup-leden (Cosmides, Tooby & Kurzban, 2003). Wanneer individuen geconfronteerd worden door leden van een specifieke outgroup beleven zij vaak angst en tonen gedragingen die gericht zijn op het beschermen van zichzelf (Blascovich, Mendes, Hunter, Lickel & Kowai-Bell, 2001). Gevoelens van angst worden over het algemeen geproduceerd door stress in combinatie met de perceptie van een situatie als persoonlijk gevaarlijk of bedreigend (Stephan & Stephan, 1999). Angst kan daarbij objectloos zijn en de intensiteit van de negatieve gevoelens kan disproportioneel zijn in verhouding tot de objectieve werkelijkheid (Stephan & Stephan, 1999).

De *Integrated Threat Theory (ITT)* suggereert dat er drie basistypen van dreiging bestaan die kunnen leiden tot stereotypering. Dit zijn realistische dreigingen, symbolische dreigingen en intergroep angst. De perceptie van deze vormen van 'dreigingen' kunnen leiden tot afbakening van een out-groep ongeacht of de dreiging reëel is of niet (Stephan & Stephan, 1996).

Realistische bedreigingen betreffen in dit geval dreigingen voor het voortbestaan van de in-groep zoals dreigingen voor de politieke en economische macht of dreigingen voor het fysieke of materiële welzijn van de ingroup of haar leden (Stephan & Stephan, 1999). Het is duidelijk dat zowel meerderheids- als minderheidsgroepen de andere groep als bedreiging kunnen waarnemen.

Symbolische dreigingen betreffen voornamelijk waargenomen groepsverschillen in moraal, waarden, normen, overtuigingen of houdingen. Symbolische dreigingen zijn bedreigingen voor het wereldbeeld van de ingroup. Deze bedreigingen ontstaan vooral omdat de ingroep gelooft in de morele juistheid van hun systeem van waarden en zich daarmee identificeert (Stephan & Stephan, 1999). Symbolische dreiging spelen vaak een rol in het genereren van vooroordelen tegenover allochtone minderheidsgroepen (Velasco González, Verkuyten, Weesie & Poppe, 2008). Adorno et al. (1950) beschreef deze vorm van dreiging als

een gevoel van verschil dat wordt omgezet in een gevoel van bedreiging en een vijandige houding creëert (Stephan et al., 2002). Volgens Allport (1954) identificeren mensen zich met hun waarden en kunnen daarom niet anders dan deze met trots en affectie verdedigen en iedere groep afkeuren die verschillend is. (Stephan et al., 2002). Barker (1981) stelde dat in de jaren zeventig de angst dat een aantal vreemde culturen naar Engeland zou komen en de Britse manier van leven zou beïnvloeden al reden genoeg was om overmatige immigratie van allochtonen wettelijk te verbieden (Barker, 1981). De essentie van dreiging is dus de anticipatie op negatieve gebeurtenissen (Stephan & Stephan, 1999).

Het derde type dreiging is *intergroep angst*. Het concept van intergroep angst verwijst naar gevoelens van dreiging die mensen ervaren in intergroup interacties. In dit geval ontstaat dreiging omdat mensen negatieve gevolgen vrezen zoals door de andere groep in verlegenheid gebracht te worden of belachelijk gemaakt te worden (Stephan & Stephan, 1999).

Al deze factoren beïnvloeden de waargenomen angst tegenover een out-groep. In een steekproef van Israëliëse studenten vonden Stephan et al. (1998) dat inter-groep angst en symbolische bedreiging significante voorspellers waren voor discriminatie van Ethiopisch immigranten (Scheibner & Morrison, 2009). In een andere studie onder Amerikaanse studenten toonden Stephan en Stephan (1996) dat realistische dreigingen, symbolische bedreigingen en intergroep angst 61 procent van de variantie in attitudes ten aanzien van Mexicaanse immigranten voorspelden (Stephan & Stephan, 1996). In een ander afzonderlijk onderzoek rapporteerden Stephan et al. (1999) dat realistische dreiging en intergroep angst statistisch significante voorspellers waren voor vooroordelen ten opzichte van Aziatische immigranten (Stephan et al., 1999).

Het *inter-group anxiety model* veronderstelt bovendien dat mensen die veel intergroep angst beleven overdreven reageren, meestal negatieve reacties vertonen en op cognitieve heuristiek als stereotypen vertrouwen (Stephan & Stephan, 1999). Miller et al. (2010) stellen verder dat waargenomen dreiging een *outgroup categorization bias* oplevert. Dat is de neiging van mensen om in dreigende situaties onbekende individuen vaker als leden van een outgroup te categoriseren in plaats van leden van de ingroup (Miller et al., 2010). Dit suggereert dat wanneer dreigende signalen aanwezig zijn, waarnemers bevooroordeeld raken en een onbekende groep

van personen eerder als leden van een outgroup categoriseren in plaats van leden van een ingroup (Miller et al., 2010).

Het valt dus te concluderen dat naarmate de waargenomen dreiging en angst toeneemt ook de mate van vooroordelen toeneemt. Vooral bij groepsleden die zich sterk identificeren met hun ingroup blijkt realistische dreiging een belangrijke significante voorspeller van vooroordelen (Scheibner & Morrison, 2009).

De mate van waargenomen dreiging kan daarnaast ook afhangen van de relatieve status van de twee groepen tot elkaar. Zowel hoge als lage status groepen kunnen de andere groep zoals eerder al beschreven als bedreigend ervaren. Naarmate de status in ongelijkheid toeneemt, neemt ook de waargenomen bedreiging van de andere groep toe (Stephan & Stephan, 1999). Uit studies met blanke Amerikanen komt naar voren dat mensen meer intergroep angst waarnemen en meer economisch, politiek en cultureel bedreigd voelden als zij hun eigen groep als klein beschouwen (Outten, Schmitt, Miller & Garcia, 2011).

Samengevat lijkt dreiging dus vaak positief gecorreleerd te zijn met het ontstaan van vooroordelen en een geslotenere houding tegenover outgroepen. In het verleden zijn er echter ook een aantal gevallen waarin blanke Amerikanen de minderheid dreigden te worden en vervolgens bepaalde migrantengroepen tot hun eigen groep rekenden.

Leidt heel specifieke dreiging tot een meer open houding tegenover outgroeps?

Uit een aantal studies blijkt dat ook de maatschappelijke context belangrijk kan zijn voor het vormgeven van categorisatie-processen zelfs voor categorieën zoals etniciteit (Miller et al., 2010). Tegenwoordig stellen sociale wetenschappers over het algemeen dat etniciteit meer een sociale categorie is dan een aangeboren, biologische categorie (Lee & Bean, 2004). Hierbij kunnen vooral de processen opgenoemd worden die de etnische grenzen door de jaren heeft doen veranderen. Zo werd bijvoorbeeld het concept van “whiteness” in de VS met de jaren gestrekt en de grenzen uitgerekt voor etnische groepen zoals de Ieren, Oost-en Zuid-Europeanen, Latino’s en Aziaten die vroeger allemaal als niet blank werden geacht. Vaak gebeurde dit proces door zich opzettelijk te onderscheiden van de Zwarten (Lee & Bean, 2004). Spickard (1989) constateerde een soortgelijk proces van verandering ten aanzien van Japanse Amerikanen die aan het begin van de twintigste eeuw op het zelfde niveau stonden als zwarte Amerikanen maar van wie de status met de tijd dramatisch verbeterde (Spickard, 1989). Er blijkt dus een wisselwerking te

bestaan tussen min of meer inclusieve sociale identiteiten. Het is tot nu echter onbekend welke factoren deze meer inclusieve categorisatie van minderheidsgroepen beïnvloeden. Een algemeen aanname is dat het onderscheid tussen subgroepen gaat verzwakken wanneer een meer inclusieve categorisatie criterium duidelijk wordt (Devos & Banaji, 2005). In dit geval bijvoorbeeld het concept van “whiteness”.

Uit onderzoek komt verder naar voren dat subgroepen verschillen met betrekking tot het gemak waarmee zij worden opgenomen in een overkoepelende identiteit. De neiging om Amerikanen met “white” gelijk te stellen kan de integratie van etnische minderheden met bijvoorbeeld een lichtere huidskleur bevorderen, leden van een andere etnische minderheid echter uitsluiten van een algemene nationale identiteit (Devos & Banaji, 2005).

Dit fenomeen van een steeds breder wordende concept van “whiteness” in de VS roept de vraag op hoe het mogelijk is dat een voormalig “niet-blanke” minderheid van mensen op eens op een dergelijke manier gedefinieerd wordt. Er is duidelijk aangetoond dat intergroupsdreiging leidt tot een meer gesloten houding van een groep tegenover een outgroep. Wat tot nu toe niet onderzocht werd is of bepaalde dreigende situaties misschien kunnen leiden tot een meer open houding. Zoals eerder aangeduidt werd het concept van “whiteness” in de VS uitgerekt in voordeel voor bepaalde minderheidsgroepen. Dat roept de vraag op of het concept uitgerekt werd om als witte Amerikaan niet in de minderheid te raken met betrekking tot het stijgende aantal immigranten, en bovendien welke nationaliteiten als meer “geschikt” worden geacht om opgenomen te worden in een overkoepelende identiteit.

Het huidige onderzoek

Deze studie is gericht op de specifieke dreiging voor autochtonen om de minderheid te worden. Daarbij worden autochtone Nederlanders gedreigd om in het eigen land in de minderheid te raken ten gevolge van het toenemende aantal immigranten. In dit heel specifieke geval wordt verwacht dat het concept van wat als “Nederlands” wordt beschouwd verbreedt. In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van drie verschillende condities: de specifieke dreigingsconditie, een realistische dreigingsconditie en een controle conditie waarin geen dreiging wordt toegepast. Ten eerste wordt een significant verschil verwacht tussen de drie condities met betrekking tot de categorisatie van outgroepgezichten horend bij de nationaliteiten Aziatisch, Pools en Marokkaans. Daarbij wordt verwacht dat de specifieke dreiging om in de

minderheid te raken, in vergelijking met de realistische dreigingsconditie leidt tot meer neiging om out-groep gezichten als in-groep te categoriseren. In vergelijking met de controle conditie wordt verder verwacht dat de realistische dreiging leidt tot de houding om out-groep gezichten minder snel als in-groep gezichten te categoriseren, terwijl in de specifieke dreigngsconditie verwacht wordt dat de neiging om outgroep gezichten als ingroep te categoriseren juist groter wordt. In deze studie is gekozen voor de outgroep nationaliteiten Marokkaans, Aziatisch en Pools. Al deze immigratiegroepen hebben een bepaalde relatie met Nederland. In de jaren 1960 en 1970 was de immigratie uit Zuid-Europa en Marokko het grootst (van Osch & Breugelmans, 2011; Centraal Bureau voor de Statistiek, 2012). De immigranten die in de jaren zestig en zeventig naar Nederland kwamen waren voor een groot deel arbeidsmigranten. Na de fase van gezinshereniging en gezinsvorming onder deze arbeidsmigranten had in de jaren negentig vooral de asielmigratie uit Afrika en Azië een groot aandeel in de immigratie (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2012). Tegenwoordig komen veel immigranten uit Oost-Europa. Sinds de toetreding tot de EU is Polen het belangrijkste herkomstland van immigranten. In 2011 vestigden zich bijna 19 duizend Polen in Nederland waarmee zij de grootste groep buiten Nederland geboren immigranten vormden (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2012). In dit onderzoek wordt voor de drie genoemde immigratiegroepen gekozen omdat tussen deze groepen grote verschillen bestaan met betrekking tot fysieke en sociale afstand, religie en waargenomen dreiging.

Vervolgens het *Stereotype Content Model* zijn vooroordelen tegenover Aziaten vooral te verklaren door hun label om overmatig competent te zijn. Het model gaat ervan uit dat twee verschillende soorten stereotype groepen bestaan namelijk diegene die als vriendelijk maar hulpeloos worden gezien, en diegene die als vakkundig maar sluw worden gezien (Cuddy et al., 2009). Veel groepen worden op die manier gelabeld als bedreven in een sfeer en inferieur aan de andere zoals Aziaten die als overmatig ambitieus worden gestereotypeerd maar met een gebrek aan gezelligheid. Juist deze combinatie aan eigenschappen kan volgens het model het gevoel van dreiging laten ontstaan.

Vooroordelen tegenover Marokkanen kunnen vanuit de *Integrated Threat Theory* worden verklaard. Marokkanen zijn overwegend moslim, een religie waarover ook in Nederland veel vooroordelen bestaan. Zoals eerder uit de literatuur al naar voren kwam kunnen mensen op grond van verschillende normen en waarden bedreigd voelen en op grond daarvan vooroordelen

projecteren op minderheidsgroepen. Symbolische dreigingen zijn daarbij dreigingen voor het wereldbeeld van de ingroep (Stephan & Stephan, 1999).

In vergelijking met Marokkanen en Aziaten zijn Polen overwegend christen en delen daardoor dezelfde religieuze achtergrond en vaak hetzelfde wereldbeeld als Nederlanders. Bovendien lijken Polen met betrekking tot hun fysieke kenmerken meer op autochtone Nederlanders dan de andere twee immigrantengroepen. Om deze reden wordt verwacht dat de Polen als nieuwe immigrantengroep in Nederland het minst “moeite” hebben om in een overkoepelend concept van een Nederlandse identiteit opgenomen te worden.

Voortbouwend op de besproken literatuur wordt verder onderzocht of de categorisatieprocessen gemodereerd worden door de variabelen “waargenomen fysieke afstand” en/of “waargenomen sociale afstand” van de te categoriseren out-groep gezichten.

Methode

Respondenten

In totaal namen er 64 respondenten deel aan dit onderzoek (33 mannen, 31 vrouwen). Voorwaarde voor deelname was de Nederlandse nationaliteit. Achteraf werden 4 deelnemers uit de analyse verwijderd omdat hun ouders in een ander land waren geboren, en daardoor de mogelijkheid tot het opgroeien in een verschillende culturele achtergrond bestond (zie Tabel 1). De leeftijd van de respondenten varieerde tussen 17 en 47 jaar met een gemiddelde leeftijd van 21 jaar ($M = 21.36$, $SD = 4.38$).

De respondenten werden geworven door flyeracties op de campus en een universiteitsintern computersysteem (SONA-systeem) waarin respondenten zich kunnen opgeven voor deelname aan een onderzoek. Deze steekproef aan respondenten is dus een convenience sample van studenten die bereid waren om mee te helpen aan dit onderzoek. De deelname was geheel vrijwillig en de anonimiteit van alle deelnemers werd verzekerd. De respondenten werden voor hun deelname gecompenseerd door het uitdelen van chocola of door het toekennen van SONA-punten voor diegene die zich via het computersysteem hadden ingeschreven. Alle deelnemers kregen vooraf alleen te horen dat het bij het onderzoek gaat om de snelheid waarmee zij Nederlandse gezichten kunnen herkennen. Nadat alle respondenten een korte uitleg en

instructie hadden gekregen begonnen zij met het computerexperiment. Door het computer programma werden de respondenten willekeurig onderverdeeld over de drie condities.

Design

Er is sprake van een factoriaal design met conditie als between-subject factor en cultuur en richting op de filmpjes als within-subject variabelen. De respondenten werden random aan één van de drie condities toegewezen: Een controle groep waarin geen dreiging werd toegepast, een experimentele groep waarin een realistische dreiging werd toegepast en een experimentele groep waarin een specifieke dreiging om de minderheid te worden werd toegepast. De condities verschilden alleen met betrekking tot het onderwerp van het getoonde krantenartikel. Alle andere taken die de respondent tijdens het experiment moesten uitvoeren bleven hetzelfde. De krantenartikelen waren allemaal hetzelfde opgemaakt en bevatten met betrekking tot de gegeven cijfers een overdrijving van de realiteit. Om de artikelen met elkaar vergelijkbaar te maken waren alle teksten ongeveer even lang en werd er ongeveer even vaak gebruik gemaakt van referenties en procent aantallen. Bovendien werden in elke conditie twee grafieken getoond om het onderwerp te verduidelijken en uit te beelden.

Specifieke dreigingsconditie

In de specifieke dreigingsconditie werd verondersteld dat de immigratie in Nederland steeds meer zal toenemen totdat uiteindelijk in bepaalde steden meer allochtone mensen zullen wonen dan autochtone Nederlanders. De bijhorende grafieken toonden het aantal allochtonen in Rotterdam dat volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) in het jaar 2012 rond de 48% lag (tegenover autochtoon 52%). In het artikel werd verder verondersteld dat dit aantal in het jaar 2013 zal toenemen tot 51% zodat autochtone Nederlanders in hun eigen land in de minderheid raken (51% allochtoon tegenover 49% autochtoon). Achteraf werd de vraag gesteld: “Hoe zou je het vinden om de enige autochtone Nederlander op straat te zijn?” Deze vraag had echter geen betekeniswaarde voor het onderzoek maar alleen de bedoeling om respondenten het artikel nauwkeuriger te laten lezen en zich in te leven in de beschreven situatie.

Realistische dreigingsconditie

Ook deze dreiging bestond uit een krantenartikel en twee bijhorende grafieken. In deze conditie werd echter niet expliciet verondersteld dat autochtone Nederlanders in hun eigen land de minderheid zullen vormen maar dat steeds meer allochtonen naar Nederland komen om te

studeren en te werken. Omdat de allochtonen hierdoor over het algemeen steeds beter opgeleid raken dan nog enkele jaar geleden werd verondersteld dat de concurrentie op de arbeidsmarkt steeds groter wordt. De twee bijbehorende grafieken toonden dan ook het aantal hoog opgeleide allochtonen in het jaar 2007 (29,2% allochtoon tegenover 70,8% autochtoon hoogopgeleide sollicitanten) en in het jaar 2012 (39,4% allochtoon tegenover 60,6% autochtone hoogopgeleide werkzoekende). Ook in deze conditie werd weer de instructie gegeven om goed op te letten en de tekst aandachtig te lezen omdat achteraf een vraag over het onderwerp gesteld zal worden. De vraag was in dit geval: “Hoe zou je het vinden om in competitie met een allochtone sollicitant te zijn?”

Controle conditie

Om de twee dreigingscondities te kunnen vergelijken werd bovendien een controleconditie toegepast. Deze conditie bestond net als de andere twee condities uit een krantenartikel en twee grafieken maar bevatte in tegenstelling tot de dreigingscondities een neutraal onderwerp. In het getoonde artikel ging het over de hoeveelheid fietsen in Nederland. In dit artikel werden enkele feiten met betrekking tot fietsen in Nederland opgenoemd bijvoorbeeld hoe vaak iedere Nederlander gemiddeld per jaar fietst. Achteraf werd ook in deze conditie een vraag gesteld met betrekking tot het onderwerp (“Hoe vind jij het om te fietsen?”).

Procedure

De dataverzameling vond plaats aan de Universiteit Twente in Nederland, Overijssel (2012). Het experiment bestond uit verschillende onderdelen om op een impliciete en op een expliciete manier de houding van de respondenten te meten met betrekking tot bepaalde culturele groepen in Nederland. De respondenten hadden zoals eerder al beschreven allemaal een Nederlandse nationaliteit en categoriseerden de outgroep-nationaliteiten Marokkaans, Pools en Aziatisch.

Om met het onderzoek te beginnen kreeg iedere respondent één van de drie manipulatiekrantenartikelen te lezen. Vervolgens werd met een morphing procedure gekeken hoe de respondenten categoriseren met betrekking tot out-groep gezichten. De morphing filmpjes waren zo opgebouwd dat altijd twee gezichten uit verschillende culturele achtergronden met elkaar gecombineerd werden. Door gebruik te maken van het computerprogramma *Morph X Version*

2.11 (copyright Martin Wennerberg, 1997-2011) was het mogelijk het ene gezicht langzaam in het andere gezicht te laten veranderen. De respondenten kregen in totaal 12 filmpjes te zien waarin een Nederlands gezicht langzaam verandert in bijvoorbeeld een Marokkaans gezicht of vice versa.

Na het experimentele gedeelte van het onderzoek werd bovendien een vragenlijst afgenomen om verschillende concepten te meten zoals sociale afstand, fysieke afstand, waargenomen dreiging (symbolisch/economisch), multiculturalisme en ingroep identificatie.

Voor het programmeren en afnemen van het experiment werd gebruik gemaakt van het computerprogramma inquisit (version 3.0.6.0) van *Millisecond Software*. Het experiment werd afgenomen in een aparte ruimte met twee laptops tegelijk. De respondenten zaten tegenover elkaar aan verschillende zijanten van een tafel. De onderzoeker was de hele tijd aanwezig in het onderzoekruimte. Nadat het experiment voltooid was werden de deelnemers bedankt, debrieft en kregen zij de mogelijkheid om vragen te stellen met betrekking tot het onderwerp. In de debriefing werd nog een keer duidelijk uitgelegd dat alle getoonde krantenartikelen en grafieken fictief waren en een overdrijving van de realiteit voorstelden.

Morphing filmpjes

Na het lezen van het krantenartikel kreeg iedere respondent een aantal morph-filmpjes te zien. Deze filmpjes werden geproduceerd door gebruik te maken van het computer programma *Morph X Version 2.11* (copyright Martin Wennerberg, 1997-2011). Iedere film duurde in totaal 10 seconden. In deze filmpjes werden gezichten getoond die langzaam veranderen van een culturele groep naar een andere. Er werd gebruik gemaakt van telkens twee verschillende gezichten horend bij de nationaliteiten Nederlands, Marokkaans, Poolse en Aziatisch. De Poolse en Aziatische gezichten werden op het internet opgezocht omdat geen bruikbare database beschikbaar was. De Nederlandse en Marokkaanse stimuli gezichten kwamen uit de Radboud Faces Database (Langner, Dotsch, Bijlstra, Wigboldus, Hawk & van Knippenberg, 2010). Iedere plaatje (twee Aziatische gezichten, twee Poolse gezichten, twee Marokkaanse gezichten) werd twee keer met de Nederlandse gezichten gecombineerd. Bij richting 1 van de filmpjes veranderde een outgroep gezicht in een Nederlands gezicht. Daarnaast werden de filmpjes ook in omgekeerde volgorde getoond. Het gezicht van een Nederlander veranderde in dit geval in een outgroup gezicht. In totaal kreeg iedere respondent 12 filmpjes te zien.

Onder iedere film werd aangegeven van welke nationaliteit het gezicht ging veranderen. De respondenten werden verzocht om zo snel mogelijk de spatiebalk op het toetsenboard in te drukken wanneer zij denken dat het gezicht geheel veranderd is naar de aangegeven nationaliteit. Aan de hand van de gemeten reactietijd werd bepaald hoe gecategoriseerd wordt gemiddeld over de drie verschillende condities en over de verschillende nationaliteiten.

Vragenlijst

Om niet alleen de impliciete houding van de respondenten te meten met betrekking tot allochtonen werd bovendien een expliciete vragenlijst afgenomen. Naast enkele demografische gegevens (leeftijd, geborteland en geboorteland van de ouders) werden de constructen “waargenomen sociale afstand”, “waargenomen fysieke afstand”, dreiging (symbolic/realistic), multiculturalisme en “in-groep identificatie” gemeten. De vragen werden bijna allemaal overgenomen uit eerder onderzoek.

Waargenomen sociale afstand

Het concept waargenomen sociale afstand werd gemeten door de deelnemers te vragen hoe verschillend zij zich voelen met betrekking tot de drie aangegeven culturele groepen in Nederland (Marokkanen, Aziaten, Polen). De vragen werden overgenomen uit eerder onderzoek van Van Osch en Breugelmans (2011). Deelnemers gaven op een 7-punt Likert schaal (1 = heel erg mee oneens, 7 = heel erg mee eens) aan hoe verschillend ze zich voelden met betrekking tot cultuur, waarden en ideeën. Voor iedere nationaliteit werden 3 vragen gesteld, in totaal dus 9 vragen. Voorbeeld items zijn: “Polen en Nederlanders verschillen in belangrijke mate met betrekking tot hun waarden.”, “Cultuur is een belangrijk verschil tussen Aziaten en Nederlanders.”, “Nederlanders en Marokkanen hebben vaak verschillende ideeën.” De Cronbach’s α van het construct waargenomen sociale afstand werd voor de drie nationaliteiten apart berekend; Polen ($\alpha=.64$), Aziaten ($\alpha=.73$), Marokkanen ($\alpha=.67$).

Waargenomen fysieke afstand

Het concept waargenomen fysieke afstand werd gemeten door de deelnemers te vragen hoe verschillend zij zich voelen met betrekking tot de drie culturele groepen als het gaat om uiterlijk en fysieke kenmerken. Per culturele groep werden 2 vragen gesteld. Deelnemers gaven op een 7- punt Likert schaal (1 = heel erg mee oneens, 7 = heel erg mee eens) de waargenomen afstand aan. Voorbeeld items zijn: “De gemiddelde Nederlander en de gemiddelde Aziaat

verschillen met betrekking tot hun fysieke kenmerken van elkaar.”, “Met betrekking tot hun uiterlijk verschillen Nederlanders en Polen erg van elkaar.” Een hogere score op de items betekent een grotere waargenomen verschil van het uiterlijk en de fysieke kenmerken.

Vanwege een fout in het programma werd met betrekking tot dit construct alleen maar data verzameld van de etniciteiten Pools en Aziatisch. De waarden van de waargenomen fysieke afstand met betrekking tot Marrokkanen ontbreken. De Pearson Correlatie tussen de twee items met betrekking tot Polen was $r = .755$ en significant op de level van $p = .01$. De correlatie met betrekking tot de waargenomen fysieke afstand van Aziaten was $r = .588$. Ook hier was de correlatie significant op het niveau van $p = .01$. Van beide constructen werd apart van elkaar het gemiddelde berekend door de responses van de items op te tellen.

Symbolische dreiging

De symbolische dreiging werd gemeten met behulp van items die vergelijkbaar zijn met eerder gebruikte schalen (Velasco González, Verkuyten, Weesie & Poppe, 2008). De deelnemers kregen de volgende 3 stellingen te zien: “De Nederlandse identiteit wordt bedreigd door de allochtone groepen die in Nederland wonen.”, “Nederlandse normen en waarden worden bedreigd door de aanwezigheid van allochtone groepen in Nederland.”, “Allochtone groepen zijn een bedreiging voor de Nederlandse cultuur.” De antwoordmogelijkheden varieerden van heel erg mee oneens (1) en heel erg mee eens (7) op een 7-punt schaal. Een hogere score op deze items betekent een grotere waargenomen symbolische dreiging. De interne consistentie van dit construct was $\alpha = .87$. Met het computerprogramma SPSS werd weer het gemiddelde van de items berekend om verdere analyse mogelijk te maken.

Realistische, economische dreiging

De realistische, economische dreiging werd beoordeeld met behulp van 2 items, ook deze zijn vergelijkbaar met items uit eerder onderzoek van Velasco González, Verkuyten, Weesie & Poppe (2008). De items waren: “Door de aanwezigheid van allochtonen, zal de werkloosheid in Nederland onder autochtonen toenemen” en “ Door de aanwezigheid van allochtonen in Nederland hebben autochtone Nederlanders meer problemen bij het vinden van een baan.” De reactie schalen waren identiek aan die voor het meten van de symbolische bedreiging en ook handhaving van de items met SPSS was hetzelfde. Cronbach’s α voor dit construct was .83.

Multiculturalisme

Het concept van multiculturalisme werd gemeten aan de hand van 9 items uit Berry en Kalin's multiculturele ideologie schaal (1995). Vier voorbeeld items hiervan zijn: “Etnische minderheden zouden moeten worden geholpen hun culturele erfgoed in Nederland te bewaren”, “Een multiculturele samenleving is beter is staat om opkomende problemen aan te pakken”, “Er bestaat minder eenheid in Nederland doordat allochtone vasthouden aan hun oude gewoontes”, “Mensen die in Nederland komen wonen zouden hun gedrag moeten aanpassen aan een meer Nederlandse manier.” Antwoorden werden gegeven op 7-punt Likert schaal (1 = heel erg mee oneens, 7 = heel erg mee eens). Item 3, 4, 5, 6, 9 vertoonden een negatieve correlatie met het construct en werden op grond daarvan omgeschaald. Bovendien werd item 4 achteraf verwijderd om de interne consistentie te verhogen ($\alpha = .76$). Een hogere waarde op deze schaal wijst op een hogere goedkeuring van het multiculturalisme. Verder werd zoals al eerder beschreven met het programma SPSS het gemiddelde van alle items berekend om verdere analyses mogelijk te maken.

Ingroup identificatie

De items met betrekking tot het concept ingroep identificatie werden overgenomen uit eerder onderzoek van Leach, Van Zomeren, Zebel, et al. (2008). De respondent kreeg 6 stellingen te zien en kon op een 7-punt schaal (1 = heel erg mee oneens, 7 = heel erg mee eens) aangeven in hoeverre hij/zij zich identificeert met Nederlanders en de Nederlandse identiteit. Voorbeelden hiervan zijn: “Ik voel me verbonden met andere Nederlanders”, “Ik ben vergelijkbaar met de gemiddelde Nederlander”, “Ik ben blij dat ik een Nederlandse identiteit heb” en “Mijn etnische groep is belangrijk voor me”. Om de interne consistentie te verhogen ($\alpha = .89$) werd item 2 achteraf verwijderd. Bovendien werd weer het gemiddelde van alle items genomen.

Autochtonen zullen nooit de minderheid vormen: Leidt de dreiging dat de in-groep de minderheid wordt tot meer openheid bij het categoriseren van een out-groep?

1
8

Correlatietabel

		Asined, film	Nedasi, film	Marned, film	Nedmar, film	Polne, film	Nedpol, film	Multi- culturalisme	Ingroup identificatie	Fysieke Afstand pools	Fysieke Afstand Aziatisch	Symbolic threat	Economic threat	Sociale Afstand pools	Sociale Afstand Aziatisch	Sociale Afstand Marokkaans
Asined, Film	Pearson Correlation	1	,259*	,612**	,243	,273*	,226	-,126	-,024	,163	,153	,148	,120	,113	,167	,005
Nedasi, film	Pearson Correlation		1	,280*	,487**	,173	,286*	,104	,055	-,062	,140	,085	,093	,060	,064	,145
Marned, film	Pearson Correlation			1	,316*	,325*	,422**	-,053	-,023	,001	,099	,149	-,004	,045	-,006	,049
Nedmar, film	Pearson Correlation				1	,137	,577**	,097	,063	-,168	,050	-,045	-,016	,153	-,010	-,012
Polned, film	Pearson Correlation					1	,447**	,174	-,077	,271*	,218	-,208	,015	-,016	,140	-,045
Nedpol, film	Pearson Correlation						1	,220	-,099	-,060	,083	-,188	-,075	-,087	,033	,008
Multi- culturalisme	Pearson Correlation							1	-,225	-,002	,160	-,493**	-,222	-,174	,037	-,350**
Ingroup identificatie	Pearson Correlation								1	,038	,020	,202	,104	,055	,154	,027
Fysieke afstand pools	Pearson Correlation									1	,228	,117	,032	,279*	,057	,058

Autochtonen zullen nooit de minderheid vormen: Leidt de dreiging dat de in-groep de
minderheid wordt tot meer openheid bij het categoriseren van een out-groep?

1
9

Fysieke Afstand Aziatisch	Pearson Correlation	1	-,098	-,079	,250	,237	-,030
Symbolic threat	Pearson Correlation		1	,258*	,148	,072	,234
Economic threat	Pearson Correlation			1	,130	,098	,053
Sociale afstand pools	Pearson Correlation				1	,493**	,468**
Sociale afstand Aziatisch	Pearson Correlation					1	,282*
Sociale Afstand Marokkaans	Pearson Correlation						1

*.Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed)

**.Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed)

Analyse en resultaten

Deze studie was gericht op de specifieke dreiging waarbij de meerderheid qua grootte de minderheid dreigt te worden. Tijdens het experiment werd gemeten of in dit heel specifieke geval het concept van wat als “Nederlands” beschouwd wordt breder wordt. Er werd gebruik gemaakt van drie verschillende condities: Een controle groep waarin geen dreiging werd toegepast, een groep waarin een realistische dreiging werd toegepast en een groep waar een specifieke dreiging werd toegepast. Het aantal respondenten per conditie is terug te vinden in tabel 1.

Tabel 1 aantal respondenten per conditie

Conditie	N
Controle	21
Realistische dreiging	20
Dreiging specifiek	19

De categorisatietaak bestond uit filmpjes die langzaam veranderen van een culturele groep naar een andere. Er werd gebruik gemaakt van telkens twee verschillende gezichten horend bij de nationaliteiten Nederlands, Marokkaans, Pools en Aziatisch. Iedere plaatje (twee Aziatische gezichten, twee Poolse gezichten, twee Marokkaanse gezichten) werd twee keer met de Nederlandse gezichten gecombineerd. Bij *richting 1* van de filmpjes veranderde een outgroep gezicht in een Nederlands gezicht. De correlaties van de filmpjes met betrekking tot richting 1 zijn terug te vinden in tabel 2.

Tabel 2 Correlaties van de filmpjes met betrekking tot richting 1

		asined1	asined2	marned1	marned2	polned1	polned2
asined1	Pearson Correlation	1	,39**	,45**	,60**	,30**	,05
asined2	Pearson Correlation		1	,28*	,44**	,26*	,19
marned1	Pearson Correlation			1	,45**	,31**	,11
marned2	Pearson Correlation				1	,32**	,23
polned1	Pearson Correlation					1	,48**

polned2 Pearson Correlation

1

*.Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed)

**.Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed)

Daarnaast werden de filmpjes ook in omgekeerde volgorde getoond. Het gezicht van een Nederlander veranderde in dit geval in een outgroup gezicht. Tabel 3 laat de correlaties per filmpje zien met betrekking tot *richting 2*.

Tabel 3 Correlaties met betrekking tot richting 2 van de filmpjes

		nedasi1	nedasi2	nedmar1	nedmar2	nedpol1	nedpol2
nedasi1	Pearson Correlation	1	,40**	,46**	,30*	,10	,25*
nedasi2	Pearson Correlation		1	,37**	,28*	,22	,24
nedmar1	Pearson Correlation			1	,53**	,44**	,47**
nedmar2	Pearson Correlation				1	,30*	,49**
nedpol1	Pearson Correlation					1	,45**
nedpol2	Pearson Correlation						1

*.Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed)

**.Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed)

In totaal kreeg iedere respondent dus 12 filmpjes te zien. Om verdere analyse mogelijk te maken werd uit telkens twee filmpjes met betrekking tot dezelfde cultuur en richting 1 het gemiddelde berekend, even zo als bij de twee filmpjes met betrekking tot een cultuur en richting 2.

Om de eerste hypothese te testen namelijk of er een verschil tussen de condities bestaat met betrekking tot de categorisatie van outgroepgezichten keken wij naar het hoofdeffect van conditie. Er werd een *one-way ANOVA met repeated measures* gedraaid. De conditie was in dit geval de between-subjects factor, cultuur en de richting van de morphing filmpjes waren de within-subject variabelen.

Uit de resultaten blijkt dat geen significant verschil bestaat tussen de condities neutraal, realistische dreiging en specifieke dreiging met $F(2,57) = 1,51, p = .231$. Er is dus geen ondersteuning gevonden voor het verwachte hoofdeffect van het factor conditie.

Bovendien werd ook geen significant interactie effect gevonden met het factor conditie en de andere twee variabelen cultuur, $F(4,112) = 1,19, p = .319$ en richting van de filmpjes, $F(2,57)$

= .74, $p=.482$. Het lijkt dus niet van belang te zijn in welke conditie de respondenten zaten met betrekking tot hoe snel gereageerd wordt.

De gemeten reactietijd van iedere respondent lijkt echter afhankelijk te zijn van de getoonde cultuur, onafhankelijk van de conditie. Uit de analyse komt een significant hoofdeffect naar voren van de factor cultuur met $F(2, 56)=8.65$, $p = .001$. Dat betekent dat voor bepaalde culturen, onafhankelijk van de conditie sneller of langzamer gecategoriseerd wordt.

Naast het hoofdeffect van cultuur bleek ook het factor richting van het filmpje significant te zijn, $F(1, 57)=17.00$, $p = .000$. Dat betekent dat de reactietijd afhankelijk was van de richting waarin de gezichten in het filmpje veranderden. Naar aanleiding hiervan werden simultane betrouwbaarheidsintervallen opgesteld volgens de methode van Bonferroni om de resultaten verder te onderzoeken. De resultaten staan in tabel 4 weergegeven.

Tabel 4 Betrouwbaarheidsintervallen voor de richting van het filmpje

richting	Gemiddeld verschil	95% interval	
Outgroep naar Nederlands- Nederlands naar outgroep	642,55	330,52	954,57

Hieruit blijkt dat de respondenten significant minder tijd nodig hadden om te reageren in het geval dat een Nederlands gezicht in een outgroep gezicht veranderde.

Verder kwam ook een significant interactie effect naar voren tussen cultuur en richting van het filmpje, $F(2,56) = 25, 67$, $p = .000$. Naar aanleiding hiervan werden simultane betrouwbaarheidsintervallen opgesteld voor de twee richtingen apart van elkaar.

Tabel 5 laat de categorisatiesnelheid zien met betrekking tot de drie culturele groepen en richting 1 van de filmpjes. In dit geval veranderende een outgroepgezicht in een Nederlands gezicht. Sneller drukken betekende dat de bepaalde culturele groep sneller bij de in-groep gecategoriseerd wordt.

Tabel 5 Betrouwbaarheidsintervallen voor de verschillen met betrekking tot de culturen

cultuur	95% interval	
Aziatisch-Marokkaans	-1020,14	-341,31
Marokkaans- Pools	443,96	1410,76
Pools- Aziatisch	-771,92	278,63

Het blijkt dat bij richting 1, Aziaten en Polen sneller bij de in-groep gecategoriseerd worden dan Marokkanen. Veder komt naar voren dat tussen Polen en Aziaten geen significant verschil bestaat met betrekking tot de reactietijd.

Tabel 6 laat de categorisatiesnelheid zien in het geval dat een Nederlands gezicht in een outgroep gezicht verandert (richting 2). Sneller drukken betekende in dit geval het tegendeel, namelijk dat de bepaalde culturele groep sneller bij de out-groep gecategoriseerd wordt.

Tabel 6 Betrouwbaarheidsintervallen voor de verschillen met betrekking tot de culturen

cultuur	95% interval	
Aziatisch-Marokkaans	592,36	1147,96
Marokkaans- Pools	-98,97	846,87
Pools- Aziatisch	-1653,77	-834,45

In dit geval blijkt dat Marokkanen inderdaad sneller out-groep gecategoriseerd worden dan Aziaten, dat Polen echter ook sneller bij de out-groep gecategoriseerd worden dan Aziaten en dat tussen de culturen Marokkaans en Pools geen significant verschil bestaat met betrekking tot categorisatiesnelheid. Het is niet duidelijk wat het verschil in resultaten tussen richting 1 en richting 2 met betrekking tot outgroep- en ingroepcategorisatie van de culturele groepen betekent. Het lijkt dat de twee richtingen verschillende latente constructen meten.

Enkele nationaliteiten lijken door verschillende redenen meer moeite te hebben om in een overkoepelend concept van één Nederlandse identiteit opgenomen te worden. Om hypothese 2 te toetsen namelijk dat de categorisatieprocessen gemodereerd worden door de constructen “waargenomen fysieke afstand” en/ of “waargenomen sociale afstand” van de te categoriseren outgroep gezichten werd een moderatie analyse uitgevoerd. De resultaten zijn terug te vinden in tabel 7.

Tabel 7 Moderatie effecten van iedere cultuur en richting apart van elkaar

	asined	nedasi	polned	nedpol	marned	nedmar
D1 (Dreiging algemeen vs. controle)	$\beta = -,05$	$\beta = -,04$	$\beta = -,08$	$\beta = -,26$	$\beta = -,17$	$\beta = -,27$
D2 (Dreiging specifiek vs. controle)	$\beta = ,23$	$\beta = ,16$	$\beta = -,10$	$\beta = -,12$	$\beta = ,23$	$\beta = -,05$
Zscore (fysieke afstand)	$\beta = ,37^*$	$\beta = ,16$	$\beta = ,52$	$\beta = ,18$		
Zscore (sociale afstand)	$\beta = -,01$	$\beta = ,09$	$\beta = -,15$	$\beta = -,02$	$\beta = ,09$	$\beta = ,13$
Z_sociale afstand x D1	$\beta = -,15$	$\beta = -,07$	$\beta = -,003$	$\beta = -,02$	$\beta = -,04$	$\beta = -,15$
z_sociale afstand x D2	$\beta = ,28^*$	$\beta = -,07$	$\beta = ,14$	$\beta = -,02$	$\beta = -,25$	$\beta = -,23$
z_fysieke afstand x D1	$\beta = ,05$	$\beta = ,01$	$\beta = -,18$	$\beta = -,17$		
z_fysieke afstand x D2	$\beta = -,43^{**}$	$\beta = -,05$	$\beta = -,24$	$\beta = -,20$		

*. (marginaal) significant at the 0.05 level (2-tailed)

**.significant at the 0.01 level (2-tailed)

Uit de resultaten komt naar voren dat de reactietijd op de filmpjes in het huidige onderzoek over het algemeen niet gemodereerd wordt door de variabelen “waargenomen sociale afstand” en “waargenomen fysieke afstand”. Bij de culturen Pools en Marokkaans kan geen ondersteuning worden gevonden voor de verwachte moderatie effecten van de twee variabelen. Alleen bij de filmpjes van richting 1 met betrekking tot Aziatische gezichten blijkt de variabele “waargenomen fysieke afstand” de categorisatiesnelheid in de specifieke dreigingsconditie te modereren, $\beta = -.431$, $t(51) = -315$, $p = .003$. Bovendien blijkt de variabele “waargenomen sociale afstand” de categorisatiesnelheid in de zelfde conditie (bijna) te modereren met $\beta = .28$, $t(51) = 1,88$, $p = .066$. Dat betekent in dit geval dat het effect van de specifieke dreiging op de categorisatie van Aziatische gezichten beïnvloed wordt door de variabelen “fysieke afstand” en “sociale afstand”.

Om de gevonden moderatie effecten verder te onderzoeken en te kijken of het verband tussen “waargenomen fysieke afstand” en de reactietijd en het verband tussen “waargenomen sociale afstand” en de reactietijd per conditie verschilt, werd bovendien een *regressieanalyse* uitgevoerd voor de condities apart van elkaar. De waargenomen fysieke afstand/ waargenomen sociale afstand was in dit geval de voorspeller en de reactietijd op het Aziatische filmpje (richting 1) de afhankelijke maat.

Uit de resultaten met betrekking tot fysieke afstand komt in de controle conditie een positief verband naar voren tussen deze variabele en de categorisatie van Aziatische gezichten, $\beta = .468$, $t(19) = 2,31$, $p = .032$. Dat betekent dat respondenten die meer fysieke gelijkenissen zagen tussen autochtone Nederlanders en Aziatische gezichten langer wachten met drukken wanneer het gezicht van Aziatisch naar Nederlands veranderde. Op het moment dat er geen dreiging wordt toegepast lijken de respondenten Aziaten dus als een outgroep te categoriseren en langer te wachten met drukken.

In de specifieke dreigingsconditie keert dit verband om en komt er een negatief verband naar voren tussen de twee variabelen, $\beta = -.490$, $t(17) = -2,32$, $p = .033$. Dat betekent in het geval van de specifieke dreiging dat respondenten die veel fysieke gelijkenissen zien juist sneller gaan drukken als het gaat om de vraag wanneer een Aziatisch gezicht volledig in een Nederlands gezicht veranderd is. Het lijkt zo dat de respondenten door de specifieke dreiging om in de minderheid te raken een openere houding kregen tegenover Aziaten en deze, in vergelijking met de controle conditie, sneller als Nederlands beschouwden.

De resultaten met betrekking tot de variabele “waargenomen sociale afstand” zijn minder duidelijk. In dit geval komt in de controle conditie geen significant verband naar voren tussen de variabele sociale afstand en de categorisatiesnelheid van Aziatische gezichten. Alleen in de specifieke dreigingsconditie blijkt de sociale afstand de categorisatiesnelheid van Aziatische gezichten te voorspellen met $\beta = .48$, $t(17) = 2,28$, $p = .036$. Hier komt dus in tegenstelling tot de waargenomen fysieke afstand een positief verband naar voren. Dat betekent dat de respondenten in het geval dat een Aziatisch gezicht in een Nederlands gezicht verandert langer wachten met drukken naarmate zij veel sociale gelijkenissen zien. Samengevat lijkt het dus dat fysieke nabijheid in de specifieke dreigingsconditie inderdaad leidt tot een openere houding tegenover Aziaten, maar dat sociale nabijheid ertoe leidt dat Aziaten minder snel als Nederlands worden

gezien. Het lijkt alsof waargenomen sociale nabijheid in dit geval juist als meer dreigend wordt ervaren en tot meer outgroepcategorisatie leidt.

Discussie en conclusie

De multiculturele samenleving is steeds groter en diverser geworden. Het CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek) vermeldde in de afgelopen jaren een constante toename van allochtonen in Nederland, voornamelijk in de grote steden: Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag. In sommige wijken wonen intussen zelfs meer allochtonen dan autochtone Nederlanders. Het is niet moeilijk voor te stellen dat sommige autochtonen zich door dit feit bedreigd kunnen voelen, bewust of onbewust. De vraag die wij in deze studie probeerden te onderzoeken was of de heel specifieke dreiging dat de meerderheid qua grootte de minderheid dreigt te worden juist tot meer openheid leidt met betrekking tot het categoriseren van de minderheid als lid van de ingroup. Met andere woorden, wordt door de dreiging om zelf in de minderheid te raken het concept van wat als “Nederlands” beschouwd wordt breder?

Deze vraag is helaas niet duidelijk te beantwoorden door de resultaten van dit onderzoek. Uit de resultaten komt naar voren dat er geen significant verschil bestaat tussen de drie condities als het gaat om de reactietijd op de categorisatietaak. Er is dus geen ondersteuning gevonden voor de eerste hypothese.

De reactietijd op de categorisatietaak leek echter afhankelijk van de getoonde outgroepcultuur en de richting van de filmpjes. Zoals uit de literatuur al naar voren kwam lijken enkele nationaliteiten door verschillende redenen meer moeite te hebben om in een overkoepelend concept opgenomen te worden. In dit onderzoek werd verwacht dat Polen op grond van een kleine sociale en fysieke afstand het minst “moeite” zouden hebben om in een overkoepelend concept van een Nederlandse identiteit opgenomen te worden; gevolgd door de Aziaten en Marokkanen. De resultaten van dit onderzoek laten inderdaad zien dat het factor cultuur van de getoonde outgroep gezichten invloed heeft op de categorisatiesnelheid van respondenten. Echter bleek ook het factor richting significant te zijn, wat het uiteindelijk moeilijk maakt de resultaten met betrekking tot ingroep- en outgroep categorisatie van de verschillende culturen te vergelijken.

De categorisatietaak bestond uit filmpjes waarin gezichten langzaam van een culturele groep naar een andere culturele groep veranderen. Bij richting 1 van de filmpjes veranderde een

outgroep gezicht in een Nederlands gezicht. De respondenten waren gevraagd de spatiebalk te drukken als zij denken dat het gezicht volledig van cultuur veranderd heeft. Sneller drukken betekende in dit geval dat de outgroep cultuur sneller bij de in-groep gecategoriseerd wordt. De resultaten van richting 1 van de filmpjes laten zoals verwacht zien dat Polen en Aziaten sneller bij de in-groep gecategoriseerd worden dan Marokkanen. Tussen de culturen Pools en Aziatisch lijkt echter geen significant verschil te bestaan.

Daarnaast werden de filmpjes ook in omgekeerde volgorde getoond. Het gezicht van een Nederlander veranderde in dit geval in een out-groep gezicht. Sneller drukken betekende bij richting 2 het tegendeel namelijk dat de bepaalde culturele groep sneller bij de out-groep gecategoriseerd wordt. Het blijkt dat Marokkanen inderdaad sneller bij de out-groep gecategoriseerd worden. Bij richting 2 van de filmpjes worden echter ook Polen sneller bij de out-groep gecategoriseerd dan Aziaten. Met betrekking tot categorisatiesnelheid blijkt dus in tegendeel tot richting 1 geen significant verschil tussen Marokkanen en Polen. Zoals al beschreven zijn deze resultaten moeilijk te vergelijken. Het is niet duidelijk wat het verschil tussen de twee richtingen van de filmpjes veroorzaakt en hoe deze verschillen verklaard moeten worden. Het blijkt dat respondenten significant minder tijd nodig hebben om te reageren in het geval dat een Nederlands gezicht in een outgroep gezicht verandert. Het is mogelijk dat de respondenten in dit geval sneller reageren omdat zij meer gewend zijn aan de fysieke kenmerken van een Nederlands gezicht en daardoor kleine veranderingen beter en sneller kunnen detecteren dan in een outgroepgezicht (Hugenberg, Miller & Claypool, 2007; Bernstein, Young & Hugenberg, 2007). Het blijft echter de vraag wat de verschillende richtingen van de filmpjes precies meten. Voor vervolgonderzoek is het daarom aan te raden alleen voor één richting te kiezen. Het is aan te nemen dat de filmpjes die starten met een allochtoon gezicht en langzaam in een Nederlander veranderen het beste aansluiten bij de vraag hoe snel een allochtoon gezicht als autochtoon wordt gezien. Ten gevolg van deze redenering is te vermoeden dat de resultaten met betrekking tot richting 1 als leidend gezien kunnen worden.

Ook hypothese twee, namelijk dat de categorisatieprocessen gemodereerd worden door de variabelen “waargenomen sociale afstand” en “waargenomen fysieke afstand” is door de resultaten van het huidige onderzoek niet duidelijk te bevestigen. Voor de culturen Pools en Marokkaans werd geen significante moderatie effect aangetroffen. Alleen bij de categorisatie van

Aziatische gezichten werd een significant moderatie effect van waargenomen fysieke afstand gevonden die laat vermoeden dat de houding van autochtone Nederlanders in het geval van een minderheidsdreiging inderdaad opener wordt in plaats van geslotener. Als men de condities met elkaar vergelijkt blijkt in de controle conditie, waar geen dreiging werd toegepast een positief verband tussen die twee variabelen. Dat betekent dat de respondenten die meer fysieke gelijkenissen zagen tussen autochtone Nederlanders en Aziaten langer wachten met drukken als het gezicht van Aziatisch naar Nederlands verandert. Als geen dreiging wordt toegepast lijken de respondenten Aziaten dus als outgroep te categoriseren.

In de specifieke dreigingsconditie keert dit verband juist om en het komt een negatief verband naar voren tussen de twee variabelen. Dat betekent in het geval van de specifieke dreiging dat respondenten die veel fysieke gelijkenissen zagen juist sneller gingen drukken als het ging om de vraag wanneer een Aziatisch gezicht volledig in een Nederlands gezicht veranderd is. In dit geval lijkt het dus erop dat de respondenten door de specifieke dreiging om in de minderheid te raken een openere houding krijgen en Aziaten sneller dan in de controle conditie als “Nederlands” categoriseren.

Verder werd ook een marginaal significant moderatie effect gevonden van de variabele “waargenomen sociale afstand”. De resultaten met betrekking tot deze variabele zijn echter minder duidelijk. In dit geval komt in de controle conditie geen significant verband naar voren tussen de variabele sociale afstand en de categorisatiesnelheid van Aziatische gezichten. Alleen in de specifieke dreigingsconditie blijkt de sociale afstand de categorisatiesnelheid van Aziatische gezichten te voorspellen. Hier komt in tegenstelling tot de waargenomen fysieke afstand echter een positief verband naar voren. Dat betekent dat de respondenten in het geval dat een Aziatisch gezicht in een Nederlands gezicht verandert langer wachten met drukken naarmate zij meer sociale gelijkenissen zien. Het is goed mogelijk dat waargenomen sociale nabijheid in het geval van deze specifieke dreiging juist als meer dreigend wordt ervaren en tot outgroepecategorisatie leidt.

Voor toekomstig onderzoek is het dus interessant te achterhalen of waargenomen sociale nabijheid in dit soort situatie juist leidt tot meer outgroepecategorisatie omdat mensen vrezen hun systeem van waarden, ideeën en hun cultuur kwijt te raken.

Samengevat valt te concluderen dat beide onderzoekshypothesen niet duidelijk te bevestigen zijn. Op grond van de gevonden aanwijzing voor het veronderstelde effect bieden de resultaten echter perspectief voor vervolgonderzoek. De vraag blijft echter, waarom het veronderstelde effect alleen bij Aziaten bij richting 1 van de filmpjes zichtbaar wordt, en waarom bij Polen alsmede Marokkanen geen aanwijzing kan worden gevonden voor de onderzoeksvraag.

Op grond van een fout bij het programmeren van het experiment werd geen data afgenomen voor de variabele “waargenomen fysieke afstand” van Marokkanen. De resultaten met betrekking tot de verschillende culturen zijn dus moeilijk met elkaar te vergelijken, ook omdat Polen met betrekking tot hun fysieke uiterlijk erg op autochtone Nederlanders lijken.

Bovendien is deze studie de eerste studie die überhaupt onderzoek heeft gedaan naar dit specifieke onderwerp. Hierdoor zijn veel onderdelen van het experiment zelf opgebouwd waardoor de validiteit van deze onderdelen vooraf niet te voorspellen was. Voor vervolgonderzoek is het belangrijk voor het afnemen van het uiteindelijke experiment door middel van een pilottest te achterhalen of de gebruikte deelcomponenten werkzaam en valide zijn.

In meerdere studies is onderzocht of mensen onder dreiging een geslotener houding krijgen tegenover bepaalde minderheidsgroepen. Deze trend werd vaak bevestigd (bijv.: Stephan & Stephan, 1999; Stephan, Ybarra & Bachman, 1999; Scheibner & Morrison, 2009).

Raar genoeg is ook deze vaak bewezen uitkomst in dit onderzoek niet terug te zien. Dat roept de vraag op wat er mis is gegaan tijdens het onderzoek waardoor de onderzoeksvraag niet bevestigd kon worden?

Tijdens het onderzoek werd gebruik gemaakt van drie verschillende condities, twee dreigende condities en een controle conditie om de resultaten vergelijkbaar te maken. Alle dreigende krantenartikelen waren zelf geschreven waardoor het vooraf niet duidelijk was of zij dreigend over zouden komen op de respondenten.

Ten eerste stelden de getoonde cijfers en grafieken een overdrijving van de realiteit. Omdat alle respondenten aan de universiteit studeren en daardoor een hoog niveau van algemene kennis te verwachten is, is het goed mogelijk dat zij de beschreven scenario's als niet reëel beschouwden en daardoor niet bedreigd voelden. Om deze mogelijkheid te onderzoeken werd

naar de “manipulatiecheck vraag” gekeken, die ieder respondent direct na de dreiging ging beantwoorden.

In de *realistische dreigingsconditie* moesten de respondenten de vraag beantwoorden hoe zij het zouden vinden om in competitie met een allochtone sollicitant te zijn. Bij deze enkele antwoorden van de respondenten: “Ik zou mezelf wel meer in het voordeel zien”, “Omdat er veel vooroordelen bestaan over Marokkanen, denk ik dat dit positief zal uitpakken voor mij”. Een ander schreef: “Niet anders dan in competitie zijn met een autochtone sollicitant, ik geloof niet dat de moderne werknemer tegenwoordig nog onderscheid maakt”.

Het blijkt dus inderdaad dat deze dreiging als niet dreigend werd ervaren. Een mogelijke reden hiervoor zou kunnen zijn dat de studenten iedere dag contact hebben met allochtonen. De Universiteit Twente waar dit onderzoek werd afgenomen ligt in het grensgebied van Nederland naar Duitsland waardoor het aantal allochtone studenten hoog is. Veel onderzoek toont aan dat inter-groepscontact het uitbeelden van stereotype kan voorkomen en het gevoel van dreiging kan verminderen (bijv.: Pettigrew & Tropp, 2006).

Een respondent schreef bovendien: “Iedereen moet werken, ik vind het goed wanneer allochtone mensen ook aan het werk zijn, dat zorgt voor integratie en in ieder geval is er naar mijn mening meer waardering voor mensen die werken”. Dat deze dreiging niet dreigend werd ervaren zou verder samen kunnen hangen met het feit dat de allochtonen in het dreigende artikel hoog opgeleid zijn even als de respondenten zelf. Voor vervolgonderzoek is het interessant om te achterhalen of er een verschil bestaat met betrekking tot de door de respondent waargenomen dreiging en het opleidingsniveau van de allochtonen. Het is goed mogelijk dat laag opgeleide allochtonen of zelfs werkeloze allochtonen als meer dreigend worden gezien dan een hoog opgeleide allochtoon die concurreert om dezelfde werkplek.

Bij de *specifieke dreiging* wordt een ander patroon van antwoorden zichtbaar. Hierbij lijken de respondenten al meer bedreigd door het geschetste scenario. Op de vraag “hoe zou je het vinden om de enige autochtone Nederlander op straat te zijn?” gaven de respondenten antwoorden als: “beangstigend. Me niet veilig voelen”, “Ik zou me vreemd voelen in mijn eigen stad en land”, “Ongemakkelijk” of “Dan zou ik in mijn eigen land vervelend vinden, misschien wel bedreigend”.

Maar ook door deze dreigingsconditie lijkt niet iedereen zich bedreigd te voelen. Een respondent schreef: “vreemd idee”. Het lijkt dus dat ook in dit geval niet iedereen de dreiging als reëel beschouwde en zich daardoor niet bedreigd voelde.

Verder komt uit enkele antwoorden naar voren dat de respondenten het niet erg zouden vinden de enige Nederlander op straat te zijn als de allochtonen zich maar aan de Nederlandse cultuur en de maatschappij aanpassen: “Zolang er in het Nederlands gesproken wordt en de normen en waarden blijven gelden waarmee ik ben opgegroeid vind ik dat geen probleem” of “Ligt eraan wie de allochtonen (Duits, Marokkaans, Chinees, enz.) zijn, wat hun gedrag is richting Nederlanders, en hoe zij zich gedragen in de maatschappij”. De waardering van allochtonen of waargenomen dreiging lijkt dus in sterke mate afhankelijk te zijn van hun gedrag en het feit of de normen en waarden van de Nederlandse cultuur geacht worden. In vervolgonderzoek moet worden uitgezocht of de respondenten zich meer bedreigd voelen wanneer men de minderheidsdreiging en een symbolische dreiging met elkaar combineert; bijvoorbeeld dat autochtone Nederlanders in de minderheid zullen raken met betrekking tot het stijgende aantal allochtonen en dat er geen goede acculturatie en integratie plaats vindt bij de allochtonen.

Zoals eerder al in het *Stereotype Content Model* beschreven betreffen symbolische dreigingen voornamelijk groepsverschillen in moraal, waarden, normen, overtuigingen en houdingen. Symbolische dreigingen zijn bedreigingen voor het wereldbeeld van de ingroep. Deze bedreigingen ontstaan vooral omdat de ingroep gelooft in de morele juistheid van hun systeem van waarden en zich daarmee identificeert (Stephan & Stephan, 1999). Voor vervolgonderzoek zou het dus verder interessant zijn om te achterhalen of het niveau van ingroep identificatie invloed heeft op de waargenomen dreiging door iedere respondent en daarmee de categorisatieprocessen van deze persoon.

Over het algemeen lijken de dreigingen dus niet bij iedere respondent op dezelfde manier te werken. Sommige respondenten voelden zich bedreigd en anderen zich niet. Zoals eerder al beschreven is voor vervolgonderzoek aan te raden vooraf met een pilottest uit te zoeken of de dreigingen de verwachte resultaten opleveren.

Alleen door de mislukte dreigingen zijn de resultaten van dit onderzoek echter niet te verklaren. Een ander verbeterpunt zouden de gebruikte foto's kunnen zijn. De foto's van

Nederlandse en Marokkaanse gezichten komen voort uit een database en zijn daarmee gevalideerd. Omdat voor de andere twee nationaliteiten (Aziatisch en Pools) echter geen beschikbare databases aanwezig waren werden deze plaatjes gewoon op het internet opgezocht. Het is onduidelijk of de respondenten deze gezichten als typisch Aziatisch of typisch Pools beschouwden. Na het afnemen van het experiment vertelden veel respondenten bijvoorbeeld dat zij het bijzonder moeilijk vonden om de verschillen tussen Nederlanders en Polen te detecteren omdat zij bijna geen verschil zagen tussen autochtone Nederlanders en Polen.

In het algemeen gaat het bij deze studie om een onderzoek waar sprake kan zijn van bias op grond van sociale wenselijkheid. Waarschijnlijk zou niemand in het openbaar willen toegeven vooroordelen te hebben tegenover bepaalde culturele groepen of om anders te gaan categoriseren alleen op grond van huidskleur of het fysieke uiterlijk. Zoals uit de resultaten naar voren komt blijken de expliciete maten en impliciete maten niet met elkaar te correleren. Het is dus waarschijnlijk dat in het geval van de expliciete maat sprake is van sociale wenselijkheid (Dovidio, Kawakami & Gaertner, 2002). Voor vervolgonderzoek zou het interessant zijn om een mogelijkheid te vinden of te ontwikkelen om de variabele “waargenomen fysieke afstand” en “waargenomen sociale afstand” even als de categorisatieprocessen op een impliciete manier te meten.

Verder kan tijdens dit onderzoek de onderzoeker invloed hebben gehad op de manier van antwoorden en reageren. Uit eerder onderzoek komt naar voren dat motivatie van een respondent om niet te stereotyperen zelfs bij impliciete maten van invloed kan zijn op de resultaten (Devos & Banaij, 2005). Omdat de onderzoeker zelf allochtoon is zou het goed mogelijk kunnen zijn dat de respondenten op een meer sociaal wenselijke manier reageerden en meer gemotiveerd waren om niet te stereotyperen.

Bovendien bestaat bij dit soort onderzoeken met betrekking tot dreiging met zekerheid een verschil tussen hoog of laag opgeleide respondenten. Het is te vermoeden dat mensen van een lager opleidingsniveau meer ontvankelijk zijn voor dit soort dreigingen omdat zij in het algemeen waarschijnlijk over minder algemene kennis beschikken en niet zo vaak vragen naar het waarom en of het geschetste scenario reëel is. Voor de toekomst zou het interessant zijn dezelfde onderzoek af te nemen bij een lager opgeleide groep van mensen en niet allen maar bij studenten aan een universiteit.

Ondanks het feit dat dit de eerste studie is op dit terrein en enkele onvoorziene problemen optraden bij het experiment, zijn er aanwijzingen voor het veronderstelde effect dat mensen onder de invloed van een heel specifieke dreiging juist een openere houding krijgen in plaats van een geslotenere houding. Ook als de onderzoeksvraag niet duidelijk te beantwoorden is, bieden de resultaten een basis en een perspectief voor verder onderzoek met betrekking tot dit onderwerp.

Literatuur

- Barker, M. (1981). *The New Racism*. London: Junction
- Bernstein, M., J., Young, S., G. & Hugenberg, K. (2007) The Cross-Category Effect: Mere Social Categorization Is Sufficient to Elicit an Own-Group Bias in Face Recognition. *Association for Psychological Science*, 18(8)
- Berry, J., W. & Kalin, R. (1995). Multicultural and Ethnic Attitudes in Canada: An Overview of the 1991 National Survey. *Canadian Journal of Behavioral Science*, 27(3), 301-320
- Blascovich, J., Wyer, N., A., Swart, L., A. & Kibler, J., L. (1997). Racism and Racial Categorization. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1997, Vol. 72(6), 1364-1372
- Blascovich, J., Mendes, W. B., Hunter, S. B., Lickel, B., & Kowai-Bell, N. (2001). Perceiver threat in social interactions with stigmatized others. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80, 253–267
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2012). Verkregen op 4. Januari 2013 van <<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/allochtonen/nieuws/default.htm>>.
- Cosmides, L., Tooby, J., & Kurzban, R. (2003). Perceptions of race. *Trends in Cognitive Sciences*, 7, 173–179.
- Cuddy, A., J., C., Fiske, S., T., Kwan, V., S., Y., Glick, P., Demoulin, S., Leyens, J.-P., Bond, M., H., Croizet, J.-C., Ellemers, N., Sleebos, E., Htun, T., Kim, H.-J., Maio, G., Perry, J., Petkova, K., Todorov, V., Rodriguez-Bailon, R., Morales, E., Moya, M., Palacios, M., Smith, V., Perez, R., Vala, J., & Ziegler, R. (2009). Stereotype content model across cultures: Towards universal similarities and some differences. *British Journal of Social Psychology*, 48, 1–33. DOI:10.1348/014466608X314935
- Cunningham, W. A., Preacher, K. J., & Banaji, M. R. (2001). Implicit Attitude Measures:

- Consistency, Stability, and Convergent Validity. *Psychological Science*, 12(2), 163–170.
doi:10.1111/1467-9280.00328
- Devos, T. & Banaji, M. R. (2005). American = White?. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2004, Vol. 88(3), 447–466. DOI: 10.1037/0022-3514.88.3.447
- Dovidio, J. F., Kawakami, K., & Gaertner, S. L. (2002). Implicit and explicit prejudice and interracial interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(1), 62–68.
doi:10.1037//0022-3514.82.1.62
- Hugenberg, K., Miller, J. & Claypool, H., M. (2007). Categorization and individuation in the cross-race recognition deficit: Toward a solution to an insidious problem. *Journal of Experimental Social Psychology*, 43, 334–340. doi:10.1016/j.jesp.2006.02.010
- Langner, O., Dotsch, R., Bijlstra, G., Wigboldus, D. H. J., Hawk, S. T., & van Knippenberg, A. (2010). Presentation and validation of the Radboud Faces Database. *Cognition & Emotion*, 24(8), 1377–1388.
- Leach, C. W., Van Zomeren, M., Zebel, S., Vliek, M. L. W., Pennekamp, S. F., Doosje, B., et al. (2008). Group-level self-definition and self-investment: A hierarchical (multicomponent) model of in-group identification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(1), 144.
- Lee, J. & Bean, F. D. (2004). America's changing Color Lines: Immigration, Race/Ethnicity, and Multiracial Identification. *Annual Rev. Sociol.*, 2004(30), 221–41. doi: 10.1146/annurev.soc.30.012703.110519
- Miller, S., L., Maner, J., K. & Becker, D., V. (2010). Self-Protective Biases in Group Categorization: Threat Cues Shape the Psychological Boundary Between “Us” and “Them”. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2010. Vol. 99(1), 62–77. DOI: 10.1037/a0018086
- Outten, R., H., Schmitt, M., T., Miller, D., A. & Garcia, A., L. (2011) Feeling Threatened About the Future: Whites' Emotional Reactions to Anticipated Ethnic Demographic Changes. *Personality and Social Psychology Bulletin*. DOI: 10.1177/0146167211418531.
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 751–783.
- Scheibner, G., B. & Morrison, T., G. (2009). Attitudes towards Polish immigrants to the Republic

of Ireland: an integrated threat analysis. *Ethnic and Racial Studies*, 32(8), 1431-1448.

DOI: 10.1080/01419870902890317

Spickard PR. 1989. *Mixed Blood*. Madison:Univ. Wis. Press

Stephan, W. G., & Stephan, C. W. (1996). Predicting prejudice. *International Journal of Intercultural Relations*, 20, 409–426.

Stephan,W.,G. & Stephan,C.,W.(1999).Anxiety in Intergroup Relations:A Comparison of Anxiety/Uncertainty Management Theory and Integrated Threat. *Int. J. Intercultural Rel*,1999.Vol.23(4), 613-628

Stephan, W., G., Ybarra, O. & Bachman, G. (1999). Prejudice towards immigrants. *Journal of Applied Social Psychology*, 29(4), 2221-37

Stephan, W.,G., Boniecki, K., A., Ybarra, O., Bettencourt, Ervin, K., S., Jackson, L., A., McNatt, P., S. & Renfro, C.,L.(2002). The Role of Threats in the Racial Attitudes of Blacks and Whites. *Personality and Social Psychology Bulletin*,28(9), 1242-1254.
DOI:10.1177/01461672022812009

Turner, J.,C., Oakes, P., J., Haslam, S., A. & McGarty, C. (1994).Personal and Social Identity: Self and Social Context. *Society for Personality and Social Psychology*, 20 (5),454-463

Van Osch, Y., M., J.& Breugelmans, S., M.(2011). Perceived Intergroup Difference as an Organizing Principle of Intercultural Attitudes and Acculturation Attitudes. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 43(5), 801–821. DOI: 10.1177/0022022111407688

Velasco González,K., Verkuyten, M., Weesie,J. & Poppe,E.(2008). Prejudice towards Muslims in The Netherlands:Testing integrated threat theory.*British Journal of Social Psychology*,2008(47), 667–685.DOI:10.1348/014466608X284443

Waldzus, S., Mummendey, A.,Wenzel, M.& Ulrike Weber, U. (2002). Towards tolerance: Representations of superordinate categories and perceived ingroup prototypicality. *Journal of Experimental Social Psychology*, 39, 31–47

Wyer, N., A. (2010).Selective Self-Categorization: Meaningful Categorization and the In-Group Persuasion Effect. *The Journal of Social Psychology*, 150(5), 452–470

Bijlage

Experiment

Instructie: Computer Programma

Welkom bij dit onderzoek.

Dit onderzoek bestaat uit een aantal verschillende onderdelen, bij veel van deze onderdelen zijn we geïnteresseerd in de snelheid van jouw reacties. Elk onderdeel zal duidelijk uitgelegd worden door dit computer programma. Wanneer je een onderdeel hebt afgerond kun je op je eigen tempo doorgaan met het volgende onderdeel tot dat je het hele onderzoek hebt afgerond. Door op de spatiebalk te drukken ga je door naar de volgende pagina.

ONDERDEEL 1: Categorisatietaak

In het eerste onderdeel van dit onderzoek willen we onderzoeken hoe snel je bent in het juist categoriseren van objecten.

Daarom vragen we je in deze oefening om een aantal woorden en foto's van gezichten in categorieën in te delen. Je gaat dit eerst oefenen met positieve en negatieve woorden.

ONDERDEEL 2: Geef je mening

Dit was de laatste oefening van deze categorisatietaak

We gaan je zo meteen nog een reactietijden taak aanbieden. Echter omdat deze oefeningen veel energie kosten, geven we je nu eerst een tussentijdse taak om even bij te komen.

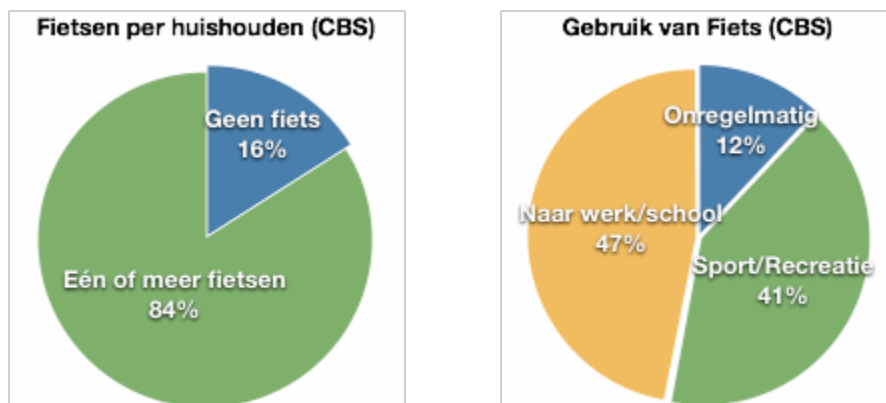
Je krijgt daarom nu een krantenartikel te zien. We vragen je om dit artikel aandachtig te lezen omdat hier vragen over zullen volgen.

Druk op spatie om verder te gaan.

Controle conditie: Hoeveel fietsen zijn er in Nederland?

Nederland is een fietsland. Dat is altijd al zo geweest. Het vlakke landschap en de korte afstanden maken de fiets een ideaal vervoermiddel. Naast de praktische transportfunctie neemt het recreatief gebruik van de tweewieler sterk in populariteit toe. Nederland kent met 19 miljoen (bruikbare) fietsen namelijk de hoogste fietsdichtheid van de hele wereld vermeldt het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

84% van de Nederlandse bevolking heeft één of meer fietsen in de schuur staan. Gemiddeld rijden alle Nederlanders daarmee 2½ kilometer per dag, rond de 900 kilometer per jaar. In totaal gaan er daarmee jaarlijks circa 15 miljard kilometers onder de wielen van deze tweewielers door. 47% van deze afstand wordt gereden van en naar werk of school. Voor minder regelmatige tochtjes in het dagelijks leven, zoals boodschappen doen, wordt ook nog eens 12% van de totale fietsafstand verreden. Dan blijft er daarna nog 41% over waarin de fiets gebruikt wordt voor recreatieve of sportieve doeleinden.

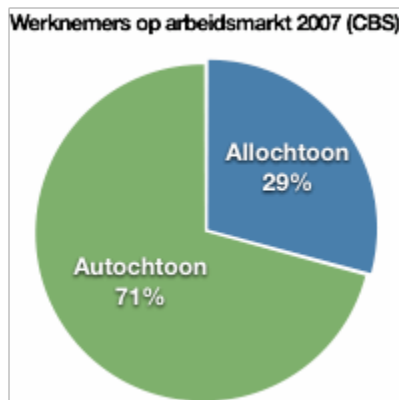

Met ruim 200 miljoen dagtochten per jaar, tochten van minimaal een uur, is de fiets voor 52% van de bevolking ook een populair vervoermiddel tijdens vrije dagen. Naast het vlakke landschap en het gematigde klimaat speelt ook de infrastructuur een belangrijke rol van het succes van de fiets in Nederland. In Nederland is er alles aan gedaan om fietsers volop de ruimte te geven. Zo wordt ons land bijvoorbeeld doorkruist door 17.000 kilometer aan fietspaden.

- Hoe vind jij het om te fietsen?

Algemene dreigingsconditie: Opmars allochtone werknemers in Nederland

Sinds 2007 is arbeidsmigratie het belangrijkste migratiemotief voor niet-Nederlanders om naar Nederland te komen. Daarnaast weten steeds meer buitenlandse studenten de weg naar Nederland te vinden. De arbeidsmarktpositie van allochtonen is in Nederland de afgelopen jaren spectaculair verbeterd. De arbeidsparticipatie van allochtonen is in de laatste 5 jaar bijvoorbeeld gestegen van 29.2% naar 39.4%. Dit blijkt uit cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

Het opleidingsniveau van een werknemer is een belangrijke determinant van zijn arbeidsmarktpositie. Een hogere opleiding leidt niet alleen tot meer salaris, maar ook tot een grotere kans op een baan. Wat dit betreft is de positie van allochtonen de afgelopen jaren verbeterd. In 2000 had ongeveer 20 procent van de autochtone mannen van 25-34 jaar een lagere en 35 procent een hogere opleiding. In 2011 waren deze percentages ruim 10 procent gestegen tot respectievelijk bijna 30 en 45 procent. Dit heeft als gevolg dat autochtone Nederlanders steeds meer competitie met allochtone werknemers op de arbeidsmarkt ondervinden.

Deze verbetering kan mede verklaard worden doordat er in de afgelopen jaren steeds meer geld is vrijgemaakt voor betering van de positie van allochtonen in het onderwijs. In de periode 1997–2011 zijn in totaal de uitgaven van onderwijsinstellingen om ruim 10 miljard euro gestegen. Hiervan is 3.2 miljard euro naar het stimuleren van de onderwijsdeelname van allochtone studenten gegaan.

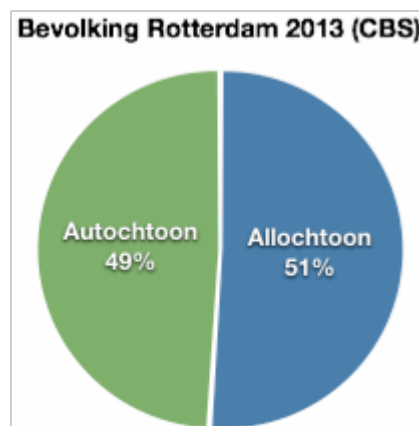
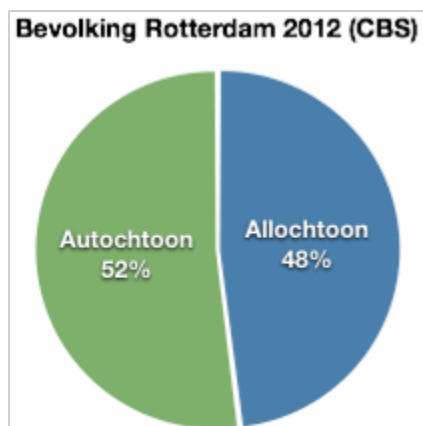
- Hoe zou je het vinden om in competitie met een allochtone sollicitant te zijn?

Specifieke dreigingsconditie:

Autochtonen vormen steeds vaker de minderheid

Rotterdam is, met nu nog maar 52% van de bevolking die geboren is met een Nederlands paspoort de eerste stad in Nederland waar allochtonen binnenkort de meerderheid zullen vormen, vermeldt de Volkskrant. Dit blijkt uit cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Na Nederlanders vormen Surinamers de grootste etnische groep. Daarna komen Turken en Marokkanen. Antillianen en Marokkanen zijn de snelst groeiende groepen. Rotterdam telt nu 30 procent meer Antillianen dan tien jaar geleden (nu 20.261). Het aantal Rotterdammers van Marokkaanse afkomst groeide in dezelfde periode met 26 procent tot 38.100.

Op 1 april telde Rotterdam 588.398 inwoners. Echter wonen er nu 44.000 minder Nederlanders dan tien jaar geleden. Voornamelijk in de leeftijdscategorie 0-14 jaar zet de verkleuring snel door: van alle kinderen is slechts 38 procent autochtoon. Volgens Marco Hoppesteijn van het CBS zal, als deze trend zich doorzet, in 2013 het aantal autochtonen in Rotterdam kleiner zijn dan het aantal allochtonen. De groei van het aantal allochtonen wordt volgens hem deels verklaard door immigratie. In de laatste jaren kwamen er ook nieuwe immigrantengroepen bij, zoals Roemenen, Polen en Chinezen. De economische crisis heeft voornamelijk geen invloed op deze trend.

Rotterdam is niet de enige stad in Nederland waar autochtonen in de komende 10 jaar de minderheid zullen vormen. In de vier grote steden van Nederland is een soortgelijke groeitrend te vermelden. In Den Haag is bijvoorbeeld het aantal inwoners van Nederlandse herkomst dit jaar voor het eerst onder de 50 procent gezakt, en die trend gaat zich voortzetten. Tussen 2010 en 2020 krijgt Den Haag er ruim 30.000 allochtone inwoners bij blijkt uit de verwachting van het CBS. In bepaalde gemeenten van Nederland wordt dus een steeds meer groeiende immigratietrend vermeldt. Zo bijvoorbeeld ook in de gemeente Enschede waar zich steeds meer allochtonen vestigen om te leven, te werken en te studeren.

- Hoe zou je het vinden om de enige autochtone Nederlander op straat te zijn?

ONDERDEEL 3: In the picture

Je krijgt nu een aantal filmpjes te zien waarin een gezicht langzaam verandert van de ene etniciteit naar een andere etniciteit.

Onder het filmpje staat aangegeven wat de etniciteit is van het gezicht waarin de foto langzaam veranderd. We zijn benieuwd hoe snel jij de volgende etniciteit herkent. We vragen je om op de spatiebalk te drukken zodra jij denkt dat het gezicht in deze etniciteit is veranderd.

Bijvoorbeeld: Het filmpje begint met een typisch Nederlands gezicht. Onder het filmpje staat 'Marokkaans' aangegeven als de etniciteit waarin het gezicht langzaam verandert. Op het moment dat jij vindt dat het gezicht eruit komt te zien als een typisch Marokkaans gezicht druk je zo snel mogelijk op de spatiebalk."

Druk op de spatiebalk om deze taak te beginnen. Het filmpje start gelijk, let dus goed op en houd je hand bij de spatiebalk.

ONDERDEEL 4: Wat is jouw beeld van de multiculturele samenleving in Nederland?

Als laatste hebben we nog een aantal vragen over jouw beeld van de multiculturele samenleving in Nederland. Er zijn geen goede of foute antwoorden, we zijn juist geïnteresseerd in jouw mening!

Je kunt met de muis antwoord geven op deze vragen. Denk niet te lang na over elk antwoord, je eerste indruk is vaak het beste.

De eerste vragen gaan over jouw beeld van andere culturele groepen in Nederland.

(Waargenomen sociale afstand items)

- 1) Cultuur is een belangrijk verschil tussen Polen en Nederlanders."
- 2) Polen en Nederlanders verschillen in belangrijke mate met betrekking tot hun waarden.
- 3) Nederlanders en Polen hebben vaak verschillende ideeën.
- 4) Cultuur is een belangrijk verschil tussen Aziaten en Nederlanders.
- 5) Aziaten en Nederlanders verschillen in belangrijke mate met betrekking tot hun waarden.
- 6) Aziaten en Nederlanders hebben vaak verschillende ideeën.
- 7) Cultuur is een belangrijk verschil tussen Marokkanen en Nederlanders.
- 8) Marokkanen en Nederlanders verschillen in belangrijke mate met betrekking tot hun waarden.
- 9) Nederlanders en Marokkanen hebben vaak verschillende ideeën.

In hoeverre ben je het eens met de volgende stelling?

(waargenomen fysieke afstand items)

- 1) Met betrekking tot hun uiterlijk verschillen Nederlanders en Polen erg van elkaar.
- 2) De gemiddelde Nederlander en de gemiddelde Pool verschillen met betrekking tot de fysieke kenmerken van elkaar.
- 3) Met betrekking tot hun uiterlijk verschillen Nederlanders en Aziaten erg van elkaar.

Autochtonen zullen nooit de minderheid vormen: Leidt de dreiging dat de in-groep de minderheid wordt tot meer openheid bij het categoriseren van een out-groep? | 4
| 1

- 4) De gemiddelde Nederlander en de gemiddelde Aziaat verschillen met betrekking tot de fysieke kenmerken van elkaar.
- 5) Met betrekking tot hun uiterlijk verschillen Nederlanders en Marokkanen erg van elkaar.
- 6) De gemiddelde Nederlander en de gemiddelde Marokkaan verschillen met betrekking tot de fysieke kenmerken van elkaar.

(threat items)

- 1) De Nederlandse identiteit wordt bedreigd door allochtone groepen die in Nederland wonen.
- 2) Nederlandse normen en waarden worden bedreigd door de aanwezigheid van allochtone groepen in Nederland.
- 3) Allochtone groepen in Nederland zijn een bedreiging voor de Nederlandse cultuur.
- 4) Door de aanwezigheid van allochtonen in Nederland, hebben autochtone Nederlanders meer problemen bij het vinden van een baan.
- 5) Door de aanwezigheid van allochtonen, zal de werkloosheid in Nederland onder autochtonen toenemen.

(multiculturalisme items)

- 1) Nederlanders moeten erkennen dat de Nederlandse samenleving uit groepen bestaat met verschillende culturele achtergronden
- 2) Etnische minderheden zouden moeten worden geholpen hun culturele erfgoed in Nederland te bewaren.
- 3) Nederland heeft er baat bij als immigranten hun verschillende culturele achtergrond zo snel mogelijk vergeten.
- 4) Een multiculturele samenleving is beter in staat om opkomende problemen aan te pakken.
- 5) Er bestaat minder eenheid in Nederland doordat allochtone vasthouden aan hun oude gewoontes.
- 6) Een multiculturele samenleving heeft meer problemen met het vormen van nationale eenheid.
- 7) Autochtone Nederlanders zouden meer moeite moeten doen om de cultuur van allochtonen te leren kennen.
- 8) Allochtone ouders zouden hun kinderen moeten aanmoedigen om hun eigen cultuur en tradities te behouden.
- 9) Mensen die in Nederland komen wonen zouden hun gedrag moeten aanpassen aan een meer Nederlandse manier.

De volgende vragen gaan over je eigen band met Nederland

(groep identificatie items)

- 1) Ik identificeer me met andere Nederlanders.
- 2) Mijn etnische groep is belangrijk voor me.
- 3) Ik voel me verbonden met andere Nederlanders.
- 4) Ik ben blij dat ik een Nederlandse identiteit heb.

Autochtonen zullen nooit de minderheid vormen: Leidt de dreiging dat de in-groep de minderheid wordt tot meer openheid bij het categoriseren van een out-groep? | 4
2

- 5) Ik heb veel overeenkomsten met de gemiddelde Nederlander.
- 6) Ik ben vergelijkbaar met de gemiddelde Nederlander.

Ten slotte hebben we nog een aantal vragen over jezelf"

- Geslacht
- Leeftijd
- Wat is jouw geboorteland?
- Wat het geboorteland van je vader?
- Wat is het geboorteland van je moeder?

Debriefing

Bedankt voor je deelname aan dit onderzoek. Je deelname is zeer belangrijk voor mijn onderzoek.

Het doel van dit onderzoek is uit te vinden of onder bepaalde dreigende situaties de houding van mensen tegenover leden van andere groepen juist opener wordt in plaats van meer gesloten. De eigenlijke titel van dit onderzoek is dan ook: Autochtonen zullen nooit de minderheid vormen. Veel studies met betrekking tot categorisatieprocessen tonen aan dat dreiging vaak leidt tot een meer gesloten houding tegenover leden van andere groepen. Wat tot nu toe niet werd onderzocht is of bepaalde dreigende situaties kunnen leiden tot een meer open houding tegenover bepaalde minderheden. Sociologische literatuur laat zien dat het concept van "whiteness" in de VS uitgerekt werd in voordeel voor bepaalde minderheidsgroepen. Zo werden bijvoorbeeld voormalige minderheidsgroepen zoals de Ieren en Aziaten op eens als blank gecategoriseerd even als de autochtone groep van blanke Amerikanen. Dat roept de vraag op of de specifieke dreiging dat de meerderheid qua grootte de minderheid dreigt te worden, juist kan leiden tot meer openheid met betrekking tot het categoriseren van de minderheden als lid van de eigen groep.

Tijdens deze studie heb je een krantenartikel en een bijhorende grafiek te zien gekregen. Het is belangrijk om op te merken dat deze artikelen geheel zelf bedacht zijn en de genoemde cijfers een extreme overdrijving van de realiteit zijn.

Als je nog vragen of opmerkingen hebt over dit onderzoek of een van de experimentele procedures mag je mij graag contacteren via f.terwyen@student.utwente.nl.

Je kunt nu aan de proefleider aangeven dat je klaar bent.